

Geweld tegen vrouwen en het democratiseren van Afghanistan

drs. S. Azizzada*

Dit artikel is een bewerkte versie van het paper *Violence against Women in Afghanistan: Oppression and Politics of Violence*, dat gepresenteerd werd tijdens de Afghanistan-conferentie 'Afghanistan, a Local Perspective', gehouden op de universiteit Leiden op 21 juni 2007.

Inleiding

Geweld tegen vrouwen is een van de meest effectieve middelen om de dominantie van een groep in de maatschappij te bevestigen. In de patriarchale Afghaanse samenleving is de positie van vrouwen verontrustend, ook in het licht van het huidige democratiseringsproces.

De dominante positie van mannen wordt steeds herbevestigd, waardoor het democratiseringsproces op zijn best vertraging oploopt. Volgens pessimisten is het zelfs tot stilstand gekomen omdat de meest essentiële mensenrechten met voeten getreden worden. Vrouwen worden systematisch onderdrukt om politieke belangen veilig te stellen maar ook om hun ondergeschikte positie in de maatschappij te bevestigen.

Het slagen van het democratiseringsproces is de kritische succesfactor van de huidige interventie in Afghanistan.

* De auteur studeerde rechten in Kabul en Arabische, Nieuw-Perzische en Turkse Talen en Culturen aan de universiteit Utrecht. Ze werd als tolk uitgezonden in 2005 en 2006 met de SRF in Noord-Afghanistan en bij het PRT in Baghlan. In het voorjaar van 2007 deed ze veldonderzoek in Afghanistan.

De crux in dit proces is het verkrijgen van een menswaardige positie voor vrouwen.

In het verleden zijn diverse pogingen ondernomen om een gelijkwaardige positie voor mannen en vrouwen af te dwingen en zo een moderne, humane samenleving tot stand te brengen. Dit heeft niet tot een structureel betere positie van vrouwen geleid, eerder tot een verslechtering. Hun positie onder de Taliban spreekt boekdelen: zelfverminking, huiselijk geweld en een zorgwekkend aantal zelfmoorden onder vrouwen zijn aan de orde van de dag.

Momenteel worden wederom voorzichtige pogingen ondernomen om de positie van vrouwen te verbeteren en zo tevens randvoorwaarden voor democratisering te scheppen. Het beleid van ISAF en de Nederlandse regering om bijvoorbeeld meer meisjes onderwijs te laten genieten is een voorbeeld hiervan. In de Afghaanse media wordt de structureel slechte positie van vrouwen bespreekbaar, waardoor deze in ieder geval uit de taboesfeer komt.

Dit artikel gaat over geweld tegen vrouwen en de dringende noodzaak om de positie van vrouwen van binnenuit te verbeteren. Alleen zo

heeft het democratiseringsproces van de Afghaanse staat kans van slagen, en daarmee het Verdrag van Bonn dat de toekomst van Afghanistan regelt.

Eer

Het bespreekbaar maken van geweld tegen vrouwen is een groot taboe. Wanneer het zover komt dat vrouwen (of meisjes) in de ogen van de familie de erecodes overtreden, wachten hen zware sancties. Deze variëren van mishandeling, opsluiting, verstoting, gedwongen uithuwelijking tot repatriëring of zelfs moord.

Het is een vorm van onrechtvaardigheid die zijn grondslag heeft in een systematische onderdrukking van vrouwen. Afghanistan is een 'gesloten samenleving met patriarchale machtsverhoudingen in genderrelaties', waarbij vrouwen in een ongelijke en ondergeschikte positie verkeren.

Het prestige van de man hangt grotendeels af van het gedrag van de vrouw met wie hij verwant of getrouwd is, of van zijn eigen dochter. Misdraagt een vrouw zich, dan is niet alleen de eer van de man of de vader maar zelfs die van de hele familie aangetast. In een gesloten gemeen-

schap wordt er dan geroddeld, de eer moet daarom gezuiverd worden.

Mannen voorkomen dat ze in hun eer aangetast worden. Ze schromen er niet voor om geweld te gebruiken en zo het gedrag van vrouwen te beheersen. De vrouw wordt beschouwd als het bezit van de man. Huiselijk geweld, eremoorden en verkrachting zijn het gevolg wanneer een vrouw zich niet conformeert. Dergelijk ge-

Van *etebaar* kun je meer of minder hebben. Het gaat om de betekenis die de groep jou geeft vanwege jouw plaats in de ordening van de groep. Aanzien in de samenleving is belangrijk, en heeft een ordenend vermogen dat buitengewoon krachtig is. Het heeft een publiek aspect omdat je *etebaar* alleen hebt omdat de omgeving vindt dat dit het geval is; het is contextueel.

Je kunt geleidelijk je *etebaar* vermeerderen, maar *namus* heb je of je

familie en de groep in het geding. Die kan alleen nog worden gered door de erecodes te volgen. Doet de man dit niet, dan zal hij en meestal ook de familie – in het geval van getrouwde vrouwen tevens de schoonfamilie – verstoten worden.

Met andere woorden, omdat de sociale controle en groepscohesie groot zijn in gesloten samenlevingsvormen, kunnen leden die zich niet houden aan normen en waarden (met de hieraan gekoppelde codes) niet meer rekenen op de veiligheid en geborgenheid van de groep; ze worden uitgestoten.

Straatbeeld in Afghanistan. In de patriarchale Afghaanse samenleving is de positie van vrouwen verontrustend (Foto 1 (GE/NI) Corps, T. Beylemans)

weld en de hiermee samenhangende onderdrukking zijn maatschappelijk geaccepteerd en worden getolereerd.

Soorten eer

Eer is een belangrijk fenomeen in de Afghaanse samenleving. Er zijn verschillende soorten eer, zoals *nang* (regels die aan de omgang zijn verbonden), *etebaar* (alles wat met materieel- en titelgebonden aanzien te maken heeft) en *namus* (zedelijke eer).

Nang is trouw zijn aan algemene erecodes als je woord houden, al druist dit in tegen de wetten; amnestie bieden aan wie dat nodig heeft, al gaat het om de moordenaar van je eigen zoon; je gast op een gepaste manier ontvangen en beschermen, al zou je je leven voor hem moeten geven, et cetera.

hebt het niet. *Namus* kun je verliezen, en heb je haar verloren, dan moet je een zuiverend ritueel uitvoeren om de *namus* te herstellen.

Mannen die een vrouw als de bron van *namus* beschouwen, zijn in de meeste tribale gemeenschappen haar vader, broers, en ooms (met hun ahang); maar ook haar echtgenoot en schoonfamilie. Er zijn etnische groepen waarin elk lid van de gemeenschap zich de 'onzedelijke' gedragingen van een vrouw aantrekt.

In de Afghaanse samenleving geven tribale codes een duidelijk beeld van wat te doen indien normen, waarden en eer geschonden zijn. In de ernstigste gevallen, bijvoorbeeld bij een door de groep ongewenst verlies van kuisheid, is de trots en eer van de man, de

Geweld tegen vrouwen

Geweld tegen vrouwen komt in alle geledingen van de samenleving voor.

Er zijn uiteenlopende uitingsvormen die verband houden met de individuele drijfveren, zoals de mate van trots, de ernst van het gezichtsverlies, de hechtheid van de groep, de rechtvaardigingsgrond, de omgangsvormen en de normen en waarden van de gemeenschap en familie.

Hoe samenleving en maatschappij hiermee omgaan is verschillend. In een etnisch complex land als Afghanistan zijn de verschillen groot omdat bevolkingsgroepen en clans hun eigen codes erop nahouden. Kenmerkend is de bundeling van gesloten groepen die uiteenlopende, traditionele erecodes volgen.

Wie lid is van zo'n gesloten groep moet de erecodes volgen. De groep verschaft een essentieel sociaal vangnet en daarom identificeert een individu zich ermee. Sterker nog: hij of zij is er trots op lid van de groep te zijn.

Modernisering

Emancipatie van vrouwen staat sinds het einde van de negentiende eeuw op de Afghaanse nationale agenda. Dat houdt nauw verband met pogingen

om Afghanistan te moderniseren. In de traditionele, rurale Afghaanse samenleving, is het opstellen van de grondwet als motor voor het moderniseringsproces een essentiële opgave om te kunnen democratiseren. Pogingen die in het verleden werden ondernomen waren hoopvol én bedrevend. Bij het moderniseringsproces werden religie en traditie gebruikt om de klok terug te draaien.

Afghanistan heeft een haat-liefdeverhouding met modernisering. Een probleem is de paradox tussen de Sharia en de mensenrechtennormen voor de rechtstaat enerzijds, en het gewoonterecht, de Islam en democratisering anderzijds. Religie en staat zijn in Afghanistan niet gescheiden; pogingen om dit wel te doen zijn de afgelopen eeuw steeds op een debacle uitgelopen.

De moeite die getroost werd door middel van wijzigingen in de grondwet openingen voor modernisering en liberalisering te creëren, resulteerden hoogstens tijdelijk en lokaal in meer vrijheden. Een voorbeeld is Kabul in de jaren tachtig waar de vrouwen zich vrij konden gedragen – zonder zich verplicht te hoeven voelen om zich aan de strenge islamitische wetten te moeten conformeren – en het beslist niet uitzonderlijk was dat vrouwen hoge, leidinggevende posities en ministerposities innamen.

Maar buiten Kabul en de grote steden bleef het leven zoals het al eeuwen was. Ondanks het lokale karakter van de modernisering, werden dergelijke periodes onvermijdelijk gevolgd door heftige tegenreacties waarin de verkregen vrijheden hardhandig werden teruggedraaid; de Taliban-periode spreekt wat dat betreft boekdelen.

De internationale gemeenschap staat voor de uitdaging om in de sterk ontregelde en post-conflict samenleving voorwaarden te creëren om een democratie tot stand te brengen. De Afghanen moeten tevens worden geholpen hun staat en samenleving permanent te transformeren van een feodale naar een moderne.

Het bespreekbaar maken van geweld tegen vrouwen is een groot taboe

(Foto 1 (GE/NL) Corps, T. Beylemans)

Hoewel een grondwet een begin vormt omdat het een codificatie is van de normen en waarden die de samenleving regelen, wordt het doen en laten van de burgers traditioneel geregeld door de Sharia. In de praktijk ligt de grondwet in de weegschaal van de Sharia, waardoor slechts een enge interpretatie van de wetten mogelijk is.

In Afghanistan komen het traditionele clanstelsel, de krijgsheren die hun feodale machtspositie niet willen opgeven, en de vele ongeschreven wetten er nog eens nadrukkelijk bij. Modernisering van staat en samenleving als voorwaarde voor het democratiseringsproces is dan ook meer dan een uitdaging.

Koning Amanullah Shah

Koning Amanullah Shah (1919-1929) was de eerste die de moderniserings-hobbel durfde te nemen. Vanuit Afghaans perspectief heeft hij revolutionaire wetten en regels aangenomen, maar hij kon ze door interne verdeeldheid en zwak lokaal bestuur niet doorvoeren. Zo waagde hij het om onderdrukte vrouwen een volmacht te verschaffen eigen rechter te spelen om ze zo uit hun benarde positie te halen.

In werkelijkheid had hij hiervoor geen enkel draagvlak, laat staan middelen, zelfs niet om bijvoorbeeld de honderden kindhuwelijken die dagelijks plaatsvonden, te laten tegenhouden door zijn ambtenaren.

In 1923 werd de eerste grondwet van Afghanistan door de Loya Djergah aangenomen, waardoor er een einde kwam aan de vanzelfsprekendheid van vele gewoonterechten. Later kwam door wetsvoorstellen met betrekking tot het verbeteren van de positie van vrouwen de volledige uitvoering van de Sharia in het geding. Deze wetten werden door de Loya Djergah verworpen, en de mullahs kwamen in opstand. Om de bevolking van het nut en de noodzaak van de opstand te overtuigen werd de aanpak van de koning als een offensief tegen de godsdienst betiteld.

De successen van Atatürk in Turkije maakten grote indruk op Amanullah Shah. Gedreven door het opkomende nationalisme en het panislamisme in de regio, waagde hij het om modernisering naar Turks model op gang te brengen.

Wat hij echter over het hoofd zag, was dat na de val van het Ottomaanse rijk de behoefte aan een krachtige leider en eenheid groot was. Atatürk had bovendien een sterk leger dat hij ten behoeve van zijn modernisering inzette.

Amanullah Shah had echter te maken met een bonte verzameling van etniciteiten en volken die zich hoogstens door het geloof met elkaar verbonden

voelden. Bovendien was het dominante clanstelsel niet gebaat bij een sterk staatshoofd dat zijn gezag op hun traditionele leven zou uitoefenen. De Afghaanse koning ontbeerde een sterk leger en een krachtig bestuursapparaat om de implementatie van zijn moderniseringsprogramma af te dwingen.

Het prestige van de man hangt grotendeels af van het gedrag van de vrouw met wie hij getrouwd is...

(Foto 1 (GE/NL) Corps, T. Beylemans)

Zijn vernieuwende ideeën over de positie van vrouwen kostte hem uiteindelijk zijn kroon. De liberale koning moest het met een fatwa bekopen: hij werd door aanhoudende Pashtun-opstanden gedwongen af te treden en de rest van zijn leven in ballingschap door te brengen.

De tweede grondwet

Nader Shah (1929-1933) liet direct bij zijn aantreden door middel van 'Het Reglement van de Staat' weten dat de grondwet en alle wetten van zijn voorgangers nietig waren. De rechtbanken werden weer aan de godsdienstgeleerden overgedragen en religieuze politie werd opnieuw ingevoerd om het naleven van godsdienstplichten te controleren. Voor vrouwen ging alles terug naar de oude situatie.

Zo werd het dragen van hidjab weer verplicht en werd het onderwijs voor meisjes afgeschaft.

In de tweede grondwet (1931) werd de Hanafi-Sharia als staatsgeloof ingevoerd, waarmee het geloof van de liberalere niet-soennieten werd genegeerd. Wetgeving werd afhankelijk

van de Sharia, religieuze en seculiere wetten werden op hetzelfde niveau geplaatst. Typerend is dat religieuze rechters volmacht kregen over de rechtspraak, ook al kon de koning het laatste oordeel vellen. De beperkingen die de grondwet oplegde voelden voor de Afghanen als een dwangbuis, en dat leidde in 1933 tot het doodschieten van het staatshoofd.

De derde grondwet

Het koningschap van Zaher Shah (1933-1973) is te onderscheiden in twee periodes. De eerste periode (1933-1963) was, ondanks de roep om modernisering, somber. Vrijheden waren ver te zoeken in het land, dat met ijzeren vuist werd geregeerd door drie opeenvolgende premiers uit de koninklijke familie.

De positie van vrouwen verbeterde niet, meisjesscholen bleven dicht en de hidjab-verplichting bleef gehandhaafd. In de maatschappij werd de roep om liberalisering almaar luider.

Tijdens het vieren van Onafhankelijkheidsdag in 1959, verschenen de vrouwen van drie koninklijke neven zonder sluier in het openbaar: de koningin, de vrouw van de premier en de vrouw van de minister van Buitenlandse Zaken. Hiermee werd zonder officiële aankondiging de hidjab-verplichting afgeschaft.

Met een dergelijke aanmoediging konden de vrouwen van hoge functionarissen niet achterblijven. Langzaam maar verdween de hidjab-verplichting ook in de grote steden. In Kandahar leidde dat tot een opstand, geleid door geestelijken. De regering maakte er hardhandig een einde aan; volgens ooggetuigen vielen er zestig doden. De gouverneur van Kandahar werd wegens nalatigheid gearresteerd.

In de tweede periode van Zaher Shah (1963-1973) veranderde er veel in de politieke situatie van Afghanistan, alleen al door het aanstellen van premiers die niet uit de koninklijke familie kwamen. Op 1 oktober 1964 werd de derde grondwet getekend, die het midden trachtte te vinden tussen de Sharia, traditie, liberalisering en modernisering en die tegemoet trachtte te komen aan de liberaliseringbehoefte van de Afghanen.

Louis Dupree stelt in het standaardwerk *Afghanistan* over deze grondwet:

In my opinion, the finest in the Muslim world.

De trias politica werd ingevoerd, waardoor de macht en invloed van de koning en zijn familie drastisch beperkt werden. Overigens werd er op zijn best een kleine stap in de richting van de democratie gezet. Het stichten van een politieke partij die strijdig was met de Islam, de constitutionele monarchie of de vrijheden van het in-

Religie wordt in Afghanistan nog steeds als wapen tegen vernieuwing gebruikt

(Foto AVDD, R. Frigge)

dividu, werd door de grondwet verboden.

Hoe nobel ook de intenties, de implementatie van de grondwet mislukte. Grotendeels kwam dat door gebrek aan bestuurlijke structuur en beleid bij de interpretatie ervan. Uiteenlopende partijen werden opgericht en (kritische) opiniebladen verschenen. Ondanks dat ze van tijd tot tijd werden verboden, speelden ze een belangrijke rol in het politieke en maatschappelijke bewustzijn. In de grote steden kon men er een afwijkende mening op nahouden.

De positie van vrouwen werd op lokaal niveau verbeterd door het geven van gratis onderwijs en het opzetten van meisjesscholen. Bij de Universiteit van Kaboel, toen de enige universiteit van het land, werden voor studenten uit de provincie aparte studentenhuizen voor jongens en meisjes gebouwd, en werd onderwijs voor iedereen toegankelijk.

De lerareninstituten leverden genoeg vrouwelijke onderwijzers om op de nieuwe meisjesscholen les te geven. In de hoofdstad kregen vrouwen, met mondjesmaat, openbare functies toebedeeld. De verlichte ideeën van de derde grondwet bleven in de praktijk beperkt tot de maatschappelijke bovenlaag, meestal woonachtig in de steden, daarbuiten bleef het 'midden-eeuws'.

De vierde grondwet

Tijdens een medische behandeling van koning Zaher Shah in Rome pleegde zijn neef, zwager en voormalig premier (1953-1963), Mohammad Daoud, een staatsgreep. President Daoud (1973-1978) riep de republiek Afghanistan uit, stak zijn voorkeur

voor een vriendschappelijke band met de Sovjet-Unie niet onder stoelen of banken en beschouwde de Islamitische beweging als zijn belangrijkste vijand.

Hij beloofde met een grondwet te komen maar dit liet jaren op zich wachten. Pas in 1976, toen hij inzag dat de communisten (DVPA) zijn positie betwistten, moest hij wel van koers veranderen en benoemde hij een grondwetcommissie.

De grondwet van 1977 was geïnspireerd op linkse idealen en had een kenmerkend sociaal gezicht.

Het garandeerde de gelijkheid van mannen en vrouwen, gaf alle Afghanen stemrecht en nationaliseerde de industrie, het bankwezen en de mijnen. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen soennieten en shi'iten. Daarnaast werden landhervormingen en coöperaties in het vooruitzicht gesteld. Ondanks al deze progressieve ontwikkelingen kreeg de president de absolute macht.

De positieve ontwikkelingen rondom de positie van vrouwen, zoals tijdens het bewind van Zaher Shah, gingen door. Niemand keek er meer van op

Sovjets

Met de bloedige staatsgreep van 28 april 1978 begint de communistische periode (1978-1992). In de regio spookte het, Iran was in rep en roer door de Islamitische revolutie onder leiding van Khomeini. De Sovjets vielen op 27 december 1979 Afghanistan binnen. De communisten probeerden de grootste blokkades voor liberalisatie binnen de samenleving weg te nemen door oplossingen te vinden voor het analfabetisme, de armoede en de onderdrukking van vrouwen.

Ze maakten er geen geheim van niet gecharmeerd te zijn van de dominante rol van de Islam in het maatschappelijk leven, laat staan in de wetgeving.

De hardhandige manier waarop ze probeerden de samenleving te moderniseren, riep veel weerstanden op.

Dit had tevens zijn weerslag op de tot dan toe positieve ontwikkelingen voor vrouwen.

De bevolking zag de noodzaak van verder en sneller moderniseren niet in, omdat er nauwelijks respect was voor religie en traditie. Wat fnuikend werkte was dat de traditionele leiders – clanleiders, stamoudsten en geestelijken – hun positie aangetast zagen. De ogenschijnlijk goede bedoelingen van de communisten ontbeerden draagvlak.

De geheime dienst, onder directe leiding van de KGB, maakte korte metten met het verzet. De religieuzen reageerden met een Jihad (heilige oorlog); ze kregen uit alle hoeken en gaten van de bevolking respons. Veel intellectuelen, rechts- en linksgeoriënteerde politici, traditionalisten en religieuzen die aan het gewapende verzet wilden deelnemen, schaarden zich achter de Mudjaheddin in hun streven de indringers te verjagen.

De Afghaanse samenleving was in zwaar weer terechtgekomen en was intern zwaar verdeeld. Voor de Sovjets was de situatie uitzichtloos; op 14 februari 1989 verliet de laatste Russische soldaat Afghanistan. Pas in april 1992 viel het communistische regime en werd de macht door de Mudjaheddin overgenomen.

De Afghaanse samenleving was tijdens de Sovjet- en de daaropvolgende Mudjaheddin-periode teruggeworpen naar het begin van de twintigste eeuw. Voor vrouwen was de situatie ronduit slecht. Onder de Taliban werd de klok van de Afghaanse samenleving nog eens een paar eeuwen teruggedet, met mensonterende taferelen voor vrouwen.

Obstakels bij modernisering

Het moderniseren van een traditionele samenleving als de Afghaanse vereist dat de bevolking zelf inziet dat veranderingen nodig zijn. Hiervoor zijn sterke, overtuigende bestuurders op alle niveaus nodig. Bovendien is een werkend justitieel apparaat onontbeerlijk opdat dissonanten de mond kunnen worden gesnoerd.

In een centralistisch geregeerd land, wat Afghanistan nog steeds is, en waarbij meer dan tachtig procent van de ambtenaren in de hoofdstad verblijft, politieagenten corrupt zijn, rechters nauwelijks zijn opgeleid en gouverneurs moeilijkheden per definitie uit de weg gaan, zijn alle ingrediënten aanwezig om aanpassingen van de traditionele levenswijze tegen te houden.

Religie wordt in Afghanistan nog steeds als wapen tegen vernieuwing gebruikt; de wortels hiervan steken echter in de traditie. Het verzet tegen vernieuwingen in de provincies heeft in de loop van de geschiedenis steeds grilliger vormen aangenomen. De radicalisering van traditionalisten ontwikkelde zich door de eeuwen heen van een religieus-traditionalisti-

dat er in de hoofdstad steeds meer vrouwen op kantoren gingen werken, hier en daar zelfs in hoge functies.

In de gezondheidszorg en het onderwijs waren vrouwen goed vertegenwoordigd en in de grote steden was het fenomeen van vrouwelijke studenten een geaccepteerd feit.

Hoogopgeleide vrouwen gingen na hun studies terug naar hun provincies en konden direct aan het werk als arts, ingenieur of docent.

Dit gaf de vrouwen en hun families veel respect, aanzien en goede inkomsten.

Steeds meer ouders uit de provincies durfden hun jonge, ongetrouwde dochters voor studie naar de hoofdstad te sturen. In vrijwel alle meisjescholen waren er vrouwelijke docenten, waardoor de drempel om hun dochters naar school te sturen voor traditionele ouders lager was.

Op het platteland was het echter nog lang niet zo ver. Buiten de grote steden werd het sturen van jonge, huwbare meisjes naar het voortgezet onderwijs, waar ('vreemde') mannen doceerden, als 'bi-namoussi' (een eerloze daad) gezien.

sche muiterij van Tadzjiekse 'bacha-e saqqaw' tot de meest extremistische clan-culturele Pashtun-tirannie van de Taliban.

Om dit te kunnen doorbreken is overtuigingskracht, wederzijds respect, tijd en geduld noodzakelijk. De realiteit is ook dat traditie en gewoonterecht noodzakelijkheden zijn in een ongeletterde samenleving zoals de Afghaanse, waar bovendien het schenden van eer traditioneel uiterst gevoelig ligt.

De Islam heeft een dominante rol in de grondwet, waardoor het een obstakel is voor vernieuwing. Interpretatie in een meer liberaal-islamitische zin biedt wel mogelijkheden voor modernisering, een engere interpretatie volgens de Sharia daarentegen nauwelijks, zoals die in Afghanistan vooral onder Pashtuns – de grootste bevolkingsgroep – en de meerderheid van het parlement gebruikelijk is. Het gaat hier overigens niet zozeer om de strikte interpretatie maar om het gebruik van de Sharia als middel om de eigen positie te kunnen handhaven en waarborgen.

De vooraanstaande positie van geestelijken, in combinatie met het alom tegenwoordige analfabetisme, het lage opleidingsniveau van de bevolking en de traditionele stamverbanden, maken dat religie en gewoonterecht ook in de praktijk dominant zijn. De Afghanen buiten de grote steden zijn daarom nauwelijks vatbaar voor wijzigingen van hun traditionele levenswijze, laat staan voor modernisering van fundamentele waarden als liberalisering van de positie van vrouwen.

Het is momenteel aan de huidige regering, met de ondersteuning van de internationale gemeenschap, om juist dit soort obstakels weg te nemen. Taboes bespreekbaar maken en een sociaal vangnet bieden voor dissonanten is een eerste stap.

Verdrag van Bonn

Het Verdrag van Bonn (december 2001) stelt dat Afghanistan een regering moet krijgen die:

broad based, gender sensitive, multi-ethnic and fully representative

is. De *UN Assistance Mission in Afghanistan* (UNAMA) heeft volgens resolutie 1401 (28 maart 2002) de volgende opdracht:

Supports and assists the Afghan government as an independent monitor of the implementation of the Bonn process; a fund-raiser; a coordinator of massive humanitarian aid, relief and reconstruction efforts; and a standard-bearer and enforcer for human rights and gender issues.

Opmerkelijk is dat de Veiligheidsraad een voorwaarde stelde, door de ondersteuning van de volkerenorganisatie afhankelijk te maken van:

[W]here local authorities contribute to the maintenance of a secure environment and demonstrate respect for human rights.

UNAMA heeft de taak om op te treden als coördinator voor VN- en andere hulporganisaties en hulpprogramma's te faciliteren, de opdracht om het lot van vrouwen structureel te verbeteren en het land te democratiseren. Hierdoor zou de verbetering van de positie van vrouwen een duidelijke plaats moeten hebben in het beleid van de Afghaanse regering.

De toewijzing van fondsen zou dit duidelijk moeten maken maar ook in de vorm van actieprogramma's op het gebied van onderwijs voor meisjes en vrouwen, en het verbeteren van de gezondheidszorg voor vrouwen.

Religie wordt gebruikt (volgens sommigen misbruikt) door de maatschappelijke bovenlaag om zich te kunnen handhaven. Kennis is in dit geval duidelijk macht maar biedt ook mogelijkheden mits de heersende klasse openstaat voor de in hun ogen nogal liberale ideeën.

De introductie van dergelijke vernieuwingen moeten als logisch en rationeel overkomen, en gepresenteerd worden met gebruik van verwijzingen naar de koran.

Afghanistan heeft een haat-liefdeverhouding met modernisering

(Foto AVDD, R. Frigge)

Hoewel de cijfers positief zijn is de onderwijsachterstand van twee decennia oorlog nog niet ingelopen (Foto AVDD, R. Frigge)

Met andere woorden, indien de heersende klasse inderdaad democratisering nastreeft dan kan vooruitgang worden geboekt.

Het geheim hiervan
zit in educatie en informatie.

Onderwijs

Op het gebied van onderwijs is veel te doen. Momenteel zijn er 8.300 geregistreerde scholen. Slechts 2.200 scholen hebben volgens een recent UNHCR-rapport een acceptabele accommodatie. De beschikbaarheid van onderwijzers is de laatste vijf jaar sterk verbeterd, en groeide van 20.000 naar 133.000, waarvan eenderde vrouw is.

Hoewel de cijfers indrukwekkend zijn, zijn ze bij lange na niet voldoende en wordt de achterstand van twee decennia oorlog niet ingelopen. Waarschijnlijk moeten de huidige oudere jongeren en jong volwassenen als een verloren generatie beschouwd worden.

De vooruitzichten zijn hoopgevend in vergelijking met het verleden, maar schijn bedriegt. 34 Procent van de kinderen die momenteel in Afghanistan naar school gaan zijn meisjes. Dit is positief in een land waar meer dan 85 procent van de vrouwen ongeletterd is. Wel moet worden aangekend dat dit het resultaat is van de grote aantallen meisjes die in Kabul en in de grote steden naar school gaan.

Buiten de steden maken meisjes slechts 15 procent van de schoolpopulatie uit (vrouwen maken 60 procent van de Afghaanse populatie uit). De oorzaak is niet alleen onveiligheid en de afstand tot een school, zoals vaak beweerd wordt, maar dat het traditioneel 'not done' is om meisjes naar school te sturen. Als het al gedaan wordt dan moeten ze wel een vrouwelijke onderwijzer hebben, en daaraan is nu juist een structureel tekort.

Vanwege het traditioneel lage onderwijsniveau van vrouwen is het niet te verwachten dat hier snel verandering in komt, tenzij goed georganiseerde hulpprogramma's worden opgezet

waardoor de achterstand ingehaald kan worden. Voor zowel mannen als vrouwen zijn structurele verbeteringen in vervol- en beroepsonderwijs nodig om hun eigen toekomst en die van het land te verbeteren. Vergeet bovendien niet dat vrijwel alle beter en hoger opgeleiden Afghanistan ontvlucht zijn en, op een enkele uitzondering na, niet de intentie hebben om terug te keren. De middenklasse moet opnieuw opgebouwd worden; er moet meer worden gedaan dan het bouwen van scholen!

Gezondheidszorg

Gezondheidszorg is een groot probleem, zowel de beschikbaarheid als de kwaliteit ervan. Gynaecologie en verloskunde zijn een bron van zorg. Momenteel is de kans om te overlijden voor de moeder bij het baren van een kind bijna 20 procent, de hoogste ter wereld. Het aantal opgeleide verloskundigen is dramatisch laag, en bovendien is de bereikbaarheid van klinieken buiten de steden slecht.

Een Nederlands initiatief van het PRT in de provincie Baghlan eind 2005 en begin 2006 om een symposium te verzorgen aan grote aantallen niet-opgeleide traditionele vroedvrouwen ('ervaringsdeskundigen') om veel voorkomende complicaties vroegtijdig te identificeren en behandelen, dient navolging te krijgen. Complicaties tijdens de bevalling hebben vaak een dramatische afloop. In combinatie met malaria en tuberculose vormen ze de belangrijkste doodsoorzaken.

De gezondheidscentra en ziekenhuizen zijn dun gezaaid en ontberen middelen, waardoor de gemiddelde levensverwachting van nog geen 50 jaar grotendeels verklaard wordt. Toch kan met relatief weinig middelen veel worden gedaan. Door ziekenhuizen te voorzien van werkende generatoren, een bloedbank en een regelmatige aanvoer van de meest essentiële medicamenten kan de kwaliteit al aanzienlijk worden verbeterd.

Bestuur

Afghanistan heeft een zwakke provinciale en lokale bestuursorganisatie. Verantwoordelijkheden worden nauwelijks door Kabul gedelegeerd en de betrokkenheid van de bestuurders bij de provincies is laag. Het ontstane autoriteits- en bestuursvacuüm wordt van oudsher door de geestelijken en stamleiders ingevuld. Momenteel zijn het vooral de krijgsheren die de dienst uitmaken.

Dergelijke machthebbers staan slechts zelden open voor modernisering. Ze zijn immers niet gebaat bij liberalisering omdat hun machtspositie en machtsbasis erdoor aangetast wordt. Gevolg is dat 'vrouwenzaken' zelfs niet binnen het parlement bespreekbaar zijn.

Het gebrek aan voldoende opgeleide en aan vrouwelijke bestuurders wreekte zich in het verleden ook al

zodra van de traditionele wetgeving zou worden afgeweken cq. een moderne grondwet geïmplementeerd moest worden. Ondanks al hun vooruitstrevende ideeën, waren dergelijke regeringen niet bij machte om de eigen, revolutionaire wetten buiten de hoofdstad door te voeren.

Bovendien werkt opleggen of afdwingen niet; draagvlak is noodzakelijk voor omwentelingen.

De bevolking moet zelf inzien dat het noodzakelijk en goed is. Als dit het geval is, komen de veranderingen van binnenuit. Maar, dit proces kan en dient wel ondersteund te worden door overtuigende, herkenbare bestuurders. De internationale gemeenschap heeft daarom terecht initiatie-

ven genomen om de opleiding en training van dergelijke bestuurders mogelijk te maken, al verloopt de uitvoering van de programma's moeizaam.

Een andere uitdaging is de afstand tussen de politici en het electoraat. Het huidige systeem van *non-transferable single votes*, waarbij parlementsleden altijd op 'persoonlijke titel' gekozen zijn, maakt dat het nemen van beslissingen op zijn best moeizaam is. Coalitievorming en het uitruilen van agendapunten is vrijwel onmogelijk, nog los van de grote verdeeldheid.

Wat positief is, is dat er minimaal 68 vrouwelijke parlementariërs van de 249 parlementsleden moeten zijn. Echter, als gevolg van het ontbreken van partijpolitiek zijn vrouwen niet in staat om genderkwesties op de parlementaire agenda te krijgen.

Huiselijk geweld, ermoorden en verkrachting zijn het gevolg als een vrouw zich niet conformeert

(Foto collectie A.J.E. Wagemaker)

Het afdoen van de burqa is een moeizaam proces...

(Foto 1 (GE/NL) Corps, T. Beylemans)

Partijvorming is noodzakelijk, net als een cultuuromslag binnen het bestuur. Het is ergerlijk dat bijvoorbeeld vrouwelijke leden van de provinciale raden per definitie niet serieus worden genomen.

Afsluiting

Liberalisering van de Afghaanse samenleving lijkt zich te beperken tot de hoofdstad en de (grotere) provinciesteden. Daar is vooral de geletterde bevolking te vinden, die bovendien minder afhankelijk is van clan en stam. De sociale controle is in steden nu eenmaal minder, en minder noodzakelijk.

Het dilemma is dat grote delen van de ongeletterde bevolking in het arme Afghanistan een hard en eenvoudig bestaan leiden. Juist met behulp van de traditie en het gewoonterecht kunnen ze overleven. Maar door de traditie en de gewoonte niet te wijzigen verdwijnt de dynamiek en versteent de samenleving. Het kost dan ook doorzettingsvermogen om de democratisering door te voeren. De vrouwenorganisatie van de VN, UNIFEM, dient een vooraanstaande rol in Afghanistan te krijgen.

Verbeteringen in de economische situatie zijn nodig om de maatschappij vatbaar te maken voor modernisering. De verbetering van het lot van de vrouwen houdt hiermee direct verband. Hoopgevend is dat, zeker in het noorden van het land, de economie sterk groeit. Zo is in Baghlan de lokale economie in anderhalf jaar tijd meer dan verdubbeld.

Bovendien is er meer contact met 'de rest van de wereld' door de intrede van satelliettelevisie. Dit maakt de samenleving opener en biedt perspectief door de veelzijdige informatiebronnen en de mogelijkheid kennis te

maken met andere levenswijzen in de wereld.

Religie is nog steeds belangrijk in de maatschappij, mede als gevolg van een groter aantal bestuurders van Pashtun-origine en de toenemende populariteit van de Taliban in het zuiden. Bovendien geeft religie houvast in onzekere tijden. Hoewel de positie van vrouwen sterk verbeterd is in vergelijking met de Taliban-periode, zijn ze getraumatiseerd door meer dan twee decennia van oorlog gerelateerde onderdrukking.

Juist vanwege de dominante rol van de Islam in de samenleving, is het afdoen van de burqa een moeizaam proces. Echter, de burqa is slechts een van de aspecten die het emancipatieproces belemmert.

Democratisering en de verbetering van het lot van vrouwen zijn processen die zoals gezegd grotendeels vanuit de maatschappij zelf moeten komen. Er is mogelijk scepsis vanuit de Afghaanse traditie maar juist dit moeten Afghaanse politici en intellectuelen weg nemen door taboes bespreekbaar te maken.

Sterker nog, de internationale gemeenschap moet zich hier niet mee bemoeien, maar kan het wel faciliteren. Behalve dat de Afghanen zich

ervan bewust moeten worden dat sociale ongelijkheid binnen de Islam niet kan, moeten ze beseffen dat het maatschappelijk en humanitair helemaal niet te accepteren is. Media-campagnes zijn hiertoe een vereiste.

Het zou bevorderlijk zijn als de rechten en plichten van burgers door een eigentijdse wetgeving gewaarborgd kunnen worden. Wie zich niet aan zijn plichten houdt, moet zich volgens eerlijke en objectieve rechtspraak verantwoorden. De niet-humane en ongelijke behandeling van vrouwen moet uit de taboesfeer komen en onderdeel worden van het grote, openbare, maatschappelijke en politieke debat.

Door vrouwen goed op te leiden en ze vooraanstaande maatschappelijke posities te geven krijgt de democratisering van Afghanistan een faire kans. De internationale gemeenschap moet zich actiever inzetten om het lot van vrouwen te verbeteren. Dat kan ze doen door de vrouwenorganisaties in Afghanistan een stem te geven, vrouwelijke parlementariërs te begeleiden en hun pogingen tot veranderingen te ondersteunen.

We mogen niet de illusie hebben dat sociale veranderingen vanzelf gaan als we Afghanistan een toekomst willen geven.